

Empirično preučevanje kršitev človekovih pravic

Matjaž Drev

Povzetek:

Namen prispevka:

Prispevek prikazuje nastanek, razvoj in strukturo družboslovnih empiričnih pristopov k preučevanju kršitev človekovih pravic. Uvodoma je podan zgodovinski kontekst, ki pojasnjuje kako so človekove pravice nastale in postale sestavni del mednarodne politične realnosti. Osrednji del pa je namenjen orisu empiričnega preučevanja kršitev človekovih pravic, ki ga dopolnjuje seznam vseh poglavitnih poizkusov empiričnega preučevanja v zadnjih tridesetih letih.

Metodologija:

Gre za kvalitativno strategijo raziskovanja. Uporabljena je bila metoda analize dokumentov.

Ugotovitve:

Empirično preučevanje kršitev človekovih pravic je sorazmerno novo področje, saj se je pričelo razvijati šele v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja. Zaradi uporabe statističnih metod in obsežnih zbirk podatkov obeta nov in sistematičen pristop k preučevanju problematike.

Praktična uporabnost:

Prispevek je uporaben za širši krog strokovnjakov, ki se (ne)posredno ukvarjajo s človekovimi pravicami, saj prikazuje poizkus preseganja prevladujočega preučevanja kršitev človekovih pravic.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Pomembnost prispevka je v tem, da slovensko strokovno javnost sooča z možnostjo nadgrajenega (empiričnega) preučevanja kršitev človekovih pravic, ki je pri nas zaenkrat relativno slabo poznano.

Ključne besede: človekove pravice, zgodovinski razvoj, družboslovno preučevanje, seznam raziskav

1 UVOD (SKOZI ZGODOVINO ČLOVEKOVIH PRAVIC)

Vprašanja o človekovi svobodi in razmerju med posameznikom ter državo, so vznemirjala že antične mislece. Vendar pa Cerar (2002: 19) poudarja, da so človekove pravice izrazito moderen pojav, ki izvira iz (evropske) razsvetljenske filozofije sedemnajstega in osemnajstega stoletja.

De Baets (2001: 7012) navaja tri pomembne zgodovinske dejavnike (proces), ki so bistveno prispevali k nastanku človekovih pravic. To je (1) renesansa s poudarjanjem individualnosti in sekularizacije, (2) slabitev in fragmentacija Cerkve ter (3) znanstvena revolucija razsvetljenstva in uveljavitev racionalizma.

Do kodifikacije človekovih pravic je najprej prišlo v Angliji, Franciji in Združenih državah Amerike. Po mnenju Kaučiča (2003) in Simiča (1997) je odločilno vlogo v procesu kodifikacije

odigrala Virginijska deklaracija o pravicah iz leta 1776, ki predstavlja prvo¹ opredelitev človekovih pravic v postavljenem ustavnem pravu. Virginijska deklaracija je postala vzorec za vse nadaljnje ameriške deklaracije in tudi za znamenito Francosko deklaracijo.

Najodmevnejši dokument o človekovih pravicah, ki se je globoko zarezal v evropsko zavest, je Deklaracija o pravicah človeka in državljana (*La Declaration des droits de l'homme et du citoyen*), znana tudi kot francoska deklaracija. Leta 1791 je postala del francoske ustave in predstavlja izrazit primer pravne uresničitve idej o človekovih pravicah.

Človekove pravice so bile sprva tolmačene (zgolj) kot politične in civilne pravice, ki so varovale posameznika pred samovoljo države in mu (načeloma) omogočale participacijo v političnih zadevah.

Po Oktobrski revoluciji pa so se v svetu razbohotile socialistične ideologije, ki so poudarjale socialno in ekonomsko enakost. Pod vplivom tovrstnih teženj, ob katerih se je kapitalizem razvitega Zahoda počutil ogroženo, so se postopoma konceptualizirale in kasneje tudi kodificirale ekonomske, socialne in kulturne pravice² (več o tem glej v De Baets, 2001: 7014-7015).

V času med obema vojnoma so se človekove pravice širile tudi na marginalizirane kategorije ljudi in (navadno koloniziranih) narodov.

Pomembno prelomnico v razvoju človekovih pravic predstavlja druga svetovna vojna. Prej je bilo spoštovanje in uresničevanje teh pravic stvar posamezne države, po vojni pa pridobijo mednarodne razsežnosti in postanejo pomemben del mednarodnega prava.

Proces preoblikovanja človekovih pravic iz nacionalnega v mednarodni koncept je potekal prek treh faz (povzeto po De Baets, 2001: 7014):

1. Kodifikacija (formalni zapis pravic v obliki deklaracij in paktov).
2. Ratifikacija (sprejem pravic v pozitivno zakonodajo mednarodne skupnosti in držav članic).
3. Implementacija (vzpostavitev mehanizmov za uresničevanje pravic v praksi in nadzor nad morebitnimi kršitvami uzakonjenih pravic).

Med prve dokumente, ki označujejo začetek procesa kodifikacije človekovih pravic v mednarodnem pravu, se prišteva Ustanovno listino Organizacije združenih narodov. V preambuli listine je namreč jasno zapisana odloč(e)nost »v utrditev vere v temeljne človekove pravice«.

Najpomembnejši in tudi najbolj poznan dokument, ki odločno zaznamuje poizkus vzpostavitve nadnacionalnega varstva človekovih pravic, je Splošna deklaracija o človekovih pravicah. Desetega decembra leta 1948 jo je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov. Deklaracija se je razvila v merilo, po katerem se presoja (ne)uresničevanje človekovih pravic v različnih delih sveta. Prav tako predstavlja izhodišče za sprejemanje univerzalnih in regionalnih aktov o

1 Prva formulacija človekovih pravic, tedaj imenovanih naravne pravice, se je pojavila v znamenitem politično-filozofskem delu *Two Treatises on Government*, ki ga je leta 1690 napisal angleški filozof John Locke (več o tem glej v De Baets, 2001: 7012).

2 Na tem mestu velja izpostaviti tudi t.i. »tretjo generacijo človekovih pravic«, ki sicer ni eksplicitno omenjena v mednarodnih pravnih dokumentih. Gre za presežek političnih in civilnih ter socialnih in ekonomskih pravic, obsega pa pravice skupin, pravico do samo-odločanja, pravico do socialnega in ekonomskega razvoja, pravico do zdravega okolja, pravico do naravnih virov, pravico do kulturne dediščine in pravico do medgeneracijske solidarnosti.

človekovih pravicah (Kaučič, 2003: 97).

Do naslednjega pomembnega premika na področju razvoja človekovih pravic je prišlo 16. decembra leta 1966, ko je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Pakta sta označila mejnik, ki je začrtal najvišjo točko v procesu kodifikacije (mednarodnega standarda) človekovih pravic.

V zadnjih desetletjih se je v okviru Združenih narodov oblikovala vrsta subjektov in mehanizmov, ki so primarno skrbeli za nadzor nad implementacijo človekovih pravic. Poudariti velja Komisijo za človekove pravice in Meddržavno sodišče, pa tudi t.i. »na osnovi pogodb ustanovljena telesa³«.

Razen Organizacije združenih narodov, ki predstavlja globalni sistem nadzora, so se razvili podobni sistemi tudi na mednarodni regionalni ravni. Sem sodijo (glej Flander, 2000: 6-12):

- Evropski sistem varstva človekovih pravic
- Inter-ameriški sistem varstva človekovih pravic
- Afriški sistem varstva človekovih pravic
- Azijsko-pacifiški sistem varstva človekovih pravic

V okviru varstva človekovih pravic v evropskem regionalnem prostoru velja omeniti Evropsko konvencijo o človekovih pravicah. Pripravil jo je Evropski svet, podpisana je bila 4. novembra 1950 v Rimu, veljati pa je začela 3. septembra 1953. Ima več protokolov in nudi podlago Evropskemu sodišču za človekove pravice.

Zadnja stopnja v procesu implementacije, ki se je pričela razvijati ob koncu sedemdesetih let dvajsetega stoletja, je znanstveno (oziroma empirično družboslovno) preučevanje kršitev in uresničevanja človekovih pravic. Delovanje številnih akterjev je omogočilo izgradnjo (bolj ali manj strukturiranih) baz podatkov (glej Landmann, 2003), ki služijo kot osnova za razvoj in izvajanje empiričnih raziskav. Znanstveno preučevanje kršitev in uveljavljanja človekovih pravic mogoča (v perspektivi) sistematično in kvantitativno analiziranje trendov razvoja pravic v različnih časovnih in (politično) geografskih perspektivah.

2 O EMPIRIČNEM PREUČEVANJU ČLOVEKOVIH PRAVIC

HURIDOCsov priročnik *What is monitoring* (Guzman in Verstappen, 5-10: 2003) opredeljuje preučevanje (»monitoring«) človekovih pravic kot kompleksen proces, ki ima več značilnih elementov:

- Preučevanje poteka skozi daljše časovno obdobje.
- Temelji na pridobivanju in zbiranju velikega števila podatkov.
- Natančno opazovanje situacije vključuje izvajanje periodičnih preiskav in dokumentiranje ugotovitev.
- Standardi oziroma norme služijo kot objektivni pokazatelji razmer v dani situaciji.
- Orodja in instrumenti se uporabljajo za identifikacijo razkoraka med realnostjo in izbranimi standardi.
- Rezultat preučevanja je ponavadi poročilo o situaciji.
- Poročilo vsebuje oceno in analizo situacije, ki se navadno uporablja kot podlaga za

3 Odbor za človekove pravice; Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice; Odbor za odpravo rasne diskriminacije; Odbor za odpravo diskriminacije žensk; Odbor proti mučenju; Odbor za otrokove pravice.

nadaljnje odločitve.

Preučevanje človekovih pravic je bodisi usmerjeno v preučevanje situacij (preučevanje kršitev človekovih pravic, preučevanje osnutkov zakonov in sprejemanja zakonov, preučevanje implementacije zakonov in politik, ter preučevanje vzpostavljanja in razvoja institucij za človekove pravice), bodisi v preučevanje primerov (preučevanje sodnega procesa pri posamičnem primeru, preučevanje pravne in druge pomoči, ki jo je deležna stranka v postopku ter preučevanje ostalih oblik intervencije).

Sicer pa empirično preučevanje človekovih pravic ni samo sebi namen, ampak zasleduje specifične cilje (glej Guzman in Vestappen, 10: 2003):

- Podpora vladam pri izvajanju mednarodnih standardov.
- Prepričevanje vlad, da sprejmejo in implementirajo mednarodne standarde.
- Omogočanje domače pravne prakse, npr. možnosti sodnega varstva.
- Omogočanje medijskih in javnih kampanj z namenom izvajanja pritiska na vlado ali ozaveščanje javnosti.
- Nudenje pomoči žrtvam kršitev človekovih pravic.
- Ocenitev kritičnega stanja na (potencialno) zelo konfliktnih območjih.

2.1 Struktura procesa empiričnega preučevanja

Metodološka osnova empiričnega preučevanja človekovih pravic je proces preoblikovanja⁴ kvalitativnih konceptov (človekovih pravic) v kvantitativne kategorije, ki jih je mogoče numerično vrednotiti in razvrščati.

Ta proces je sestavljen iz štirih stopenj (glej Zeller in Carmines, 1980 v Adcock in Collier, 2001):

Tabela 1: Stopnje empiričnega preučevanja (Zeller in Carmines, 1980 v Adcock in Collier, 2001)

1. stopnja Splošna opredelitev osnovnega koncepta ⁵ Široko razumevanje in več možnosti interpretacije osnovnega koncepta Normativna in empirična teorija
2. stopnja Sistemizacija koncepta Zoženje osnovnega koncepta na specifični koncept, ki se navadno že uporablja v praksi Natančno določene razsežnosti in komponente koncepta
3. stopnja Določitev indikatorjev Obsega merjenje, operacionalizacijo in klasifikacijo Merjenje je utemeljeno na dogodkih, standardih in/ali anketah
4. stopnja Točkovanje preučevanih/analiziranih enot S pomočjo izbranih indikatorjev se kvantitativno točkujejo preučevane enote (posamezniki, države, regije) Kvantitativni in kvalitativni podatki

⁴ Temu postopku pravimo merjenje, ki ga Ferligoj et al. (1995 v Mitar, 2000) opredeljujejo kot predstavitev empiričnega relacijskega sistema z matematičnim oziroma ožje številskim relacijskim sistemom. V osnovi gre za prirejanje števil objektom ali dogodkom v skladu z jasno opredeljenimi pravili.

⁵ V izvirniku »background concept«.

2.2 Oopredelitev osnovnega koncepta

Konceptualizacija⁶ človekovih pravic je relativno enotna, daleč najbolj prevladuje razvrščanje na t.i. generacije človekovih pravic, ki jih sestavlja katalog pravic iz ustanovne listine OZN, Splošne deklaracije o človekovih pravicah, Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter temeljnih konvencij (povzeto po Landmann, 2: 2003 in 2005).

Tabela 2: Klasifikacija človekovih pravic na posamezne generacije

Zgodovinski razvoj	Vrsta pravice	Način uresničevanja
1. generacija	Civilne ⁷ in politične ⁸ pravice	Negativne pravice (pasivnost in omejevanje oblasti)
2. generacija	Ekonomске, socialne ⁹ in kulturne ¹⁰ pravice	Pozitivne pravice (aktivnost in delovanje oblasti)
3. generacija	Solidarnostne ¹¹ pravice	Pozitivne pravice transnacionalnega značaja

2.3 Sistemizacija koncepta

Sistemizacija opredeljenega koncepta sestavlja naslednjo stopnjo v procesu empiričnega preučevanja (kršitev in implementacije) človekovih pravic. Bollen in Grandjean (1981) navajata poglavitne posledice, ki izhajajo iz sistemizacije:

- Določanje razsežnosti (sistemizacija) je odločilnega pomena za oblikovanje teorije, saj je od eksplicitne opredelitve osnovnega koncepta odvisen nadaljnji proces merjenja.
- Sleherni poizkus uporabe različnih kriterijev za osnovni koncept, ki ima eno samo dimenzijo, vnese v nadaljnjo analizo problem multikolinearnosti.
- Merske operacije, ki nezadostno ali premalo natančno izražajo razsežnosti koncepta, vodijo k produkciji nejasnih rezultatov.

Trenutno (so)obstaja več različnih poizkusov sistemizacije človekovih pravic. Predstavljena sta Landmannov (2005 in 2006) poizkus sistemizacije in sistemizacija Programa za razvoj Združenih narodov (2006). Obe sistemizaciji sta podobni, saj sta utemeljeni na generacijah pravic, kakor jih določajo temeljni mednarodni dokumenti o človekovih pravicah. Razlike so prisotne v izbiri dodatnih razsežnosti. Landmann uporablja razsežnosti pozitivno in negativno, UNDP pa razsežnosti spoštovanja, varovanja in uresničevanja človekovih pravic.

6 Konceptualizacija oziroma splošna opredelitev (razjasnitev) teoretičnega pojma po De Vausu (v Mitar, 77: 2000) vsebuje tri korake: (1) pregled različnih definicij pojma, (2) izbor ali izdelavo ustrezne definicije in (3) razgradnjo pojma z določitvijo razsežnosti, če je to potrebno.

7 Prepoved suženjstva, mučenja in nečloveškega ravnanja; svoboda govora, veroizpovedi, izražanja; pravica do življenja, varnosti, lastnine, zbiranja, enakosti pred zakonom.

8 Pravica voliti in biti izvoljen, pravica do oblikovanja političnih strank, pravica govora in izražanja, pravica do zbiranja.

9 Pravica do izobraževanja, dela, hrane, domovanja, zdravstvenega skrbstva; pravica do družine, prostega časa, socialne varnosti.

10 Pravica do uživanja kulture in umetnosti, pravica do rodne zemlje, obredov in skupnih kulturnih praks in pravica do uporabe rodne jezika.

11 Pravice skupin, pravica do samo-odločanja, pravica do socialnega in ekonomskega razvoja, pravica do zdravega okolja, pravica do naravnih virov, pravica do kulturne dediščine in pravica do medgeneracijske solidarnosti.

Tabela 3: Sistemizacija človekovih pravic (po Landmann, 2005: 10):

Vrste človekovih pravic	Razsežnosti	
	Pozitivne	Negativne
Civilne in politične pravice	Vlaganja v sodstvo, zapore, policijo in volilni sistem.	Prepoved mučenja, izvensodnih pobojev, izginotij, arbitrarnih priporov, nepoštenega sojenja, ustrahovanja volivcev, odvzema volilne pravice.
Ekonomске, socialne in kulturne pravice	Progresivna realizacija. Vlaganje v zdravstvo, izobraževanje in socialo.	Prepoved etnične, rasne, spolne ali jezikovne diskriminacije v zdravstvu, izobraževanju in sociali.
Solidarnostne pravice	Nadomestila za polpretekle krivice, izbris dolgov, tehnična in humanitarna pomoč.	Prepoved onesnaževanja okolja, izpusta ogljikovega dioksida, boj zoper nepošteno trgovino.

Tabela 4: Kategorije in razsežnosti človekovih pravic (Indicators for Human Rights Based Approaches to Development in UNDP Programming: A Users's Guide, 2006: 5).

	I SPOŠTOVANJE (neposeganje v izvrševanje pravic)	II VAROVANJE (preprečevanje kršitev s strani tretjih oseb)	III IZPOLNJEVANJE (preskrba virov in rezultati politik)
Civilne in politične pravice	Prepoved mučenja, izvensodnih pobojev, izginotij, arbitrarnih priporov, nepoštenega sojenja, ustrahovanja volivcev, odvzema volilne pravice.	Ukrepi za preprečevanje različnih oblik nasilja, mučenja, izginotja, ugrabitev, ustrahovanja volivcev s strani nedržavnih akterjev.	Vlaganja v sodstvo, zapore, policijo in volilni sistem.
Ekonomске, socialne in kulturne pravice	Prepoved etnične, rasne, spolne ali jezikovne diskriminacije v zdravstvu, izobraževanju in sociali.	Ukrepi za preprečevanje etnične, rasne, spolne ali jezikovne diskriminacije v zdravstvu, izobraževanju in sociali s strani nedržavnih akterjev.	Progresivna realizacija. Vlaganje v zdravstvo, izobraževanje in socialo.

2.4 Operacionalizacija

Operacionalizacija je proces v katerem se vsaki teoretični spremenljivki (sistemiziranemu konceptu) priredi ustrezna operacionalna definicija. Ta opredeljuje specifične operacije, merske instrumente in postopke, ki omogočajo opazovanje teoretične spremenljivke. Pomembno je, da se teoretični spremenljivki priredi merjena spremenljivka in ustrezni indikatorji¹² (povzeto po Mitar, 2000: 77).

Večina obstoječih teoretičnih pristopov empirično preučuje človekove pravice na tri različne načine (več o tem glej v Indicators for Human Rights Based Approaches to Development in UNDP Programming: A Users's Guide, 2006: 6) in sicer:

- Kakor so opredeljene v nacionalnih in mednarodnih pravnih dokumentih (človekove pravice v zakonodaji).
- Kakor jih uživajo posamezniki in skupine v državi (človekove pravice v praksi).
- Kakor jih razkriva uradna statistika, ki sicer ni namenjena preučevanju človekovih pravic, vendar lahko služi kot pomemben nadomestni indikator.

¹² Indikator je orodje, ki pokaže stanje opazovanega pojava v odnosu do vnaprej postavljenih meril oziroma cilja. Indikatorji ne pokažejo zgolj razkoraka med realnim stanjem in specifičnim ciljem (oziroma »idealnim stanjem«), ampak tudi trend gibanja (približevanja ali oddaljevanja) realnega stanja glede na cilj (Guzman in Verstappen, 2003: 27).

Tabela 5: Vrste indikatorjev človekovih pravic (Indicators for Human Rights Based Approaches to Development in UNDP Programming: A Users's Guide, 2006: 6).

Indikatorji človekovih pravic						
Človekove pravice v zakonodaji		Človekove pravice v praksi			Uradna statistika	
Kodifikacija mednarodnih pravnih dokumentov	Kodifikacija domačega prava	Na dogodke oprti podatki	Strokovne sodbe (standardizirane lestvice)	Na ankete oprti podatki	Nacionalni agregat	Nacionalni disagregat
		Poročila po nareku		Primerjalne nacionalne ankete		
		Medijska poročila		Nacionalne ankete		
		»Kaj je kdo naredil komu«				

2.5 Zbiranje podatkov

Nadzorovanje človekovih pravic je mogoče opredeliti kot dolgotrajno preiskovanje in dokumentiranje. Vse metode, ki se uporabljajo redno in konsistentno ter so namenjene zbiranju dejstev, lahko označimo kot metode nadzorovanja. Sem sodijo: intervju, vizualen pregled, opazovanje sodnega procesa, zbiranje relevantnih dokumentov, uporaba fotografskih in drugih snemalnih pripomočkov ter forenzična preiskava.

Zelo pogosta metoda nadzorovanja je anketa. Posebej uporabna je v kombinaciji z indikatorji. Metodo anketiranja je mogoče opredeliti kot zbiranje omejenega niza podatkov o populaciji anketirancev. Na ta način se pridobi splošen vpogled preučevane situacije ali pojava. Anketne podatke je mogoče pridobiti s pomočjo intervjujev ali vprašalnikov.

Landmann (2003) opozarja, da so številne metode, ki služijo zbiranju podatkov o kršitvah ali uveljavljanju človekovih pravic v marsičem sporne. Zato svetuje previdnost pri uporabi metod in hkrati navaja niz tistih, ki so še najmanj sporne. To so nacionalni popisi, anketiranja gospodinjstev, različni načini ugotavljanja javnega mnenja (npr. mednarodni forumi, ankete javnega mnenja, žariščne skupine in strokovna mnenja) in strokovna mnenja institucij, ki se ukvarjajo s preučevanjem človekovih pravic.

3 PREGLED POGLAVITNIH POIZKUSOV EMPIRIČNEGA PREUČEVANJA ČLOVEKOVIH PRAVIC

Tabela 6: Opis in ocena opaznejših pobud empiričnega preučevanja človekovih pravic (povzeto po Landmann, 2003: 24-27)

Pobuda	Tip preučevanja	Geografska pokritost	Časovni razpon	Prednosti	Slabosti
UNHCHR Keith (1999) Hathaway (2002) Landmann (2001, 2002, 2004) Danish Human Rights Centre	<i>De iure</i> zavezanost držav k spoštovanju mednarodnega prava človekovih pravic	Globalna	Od 1948 do danes	Globalna pokritost; lahko dostopne informacije; transparentna pravila kodiranja	Zgolj <i>de iure</i> in <i>de facto</i> varovanje človekovih pravic; težavno kodiranje pridrzkov
ILO Bohning (2002)	<i>De iure</i> in <i>de facto</i> pravice delavcev, pridobljene s uporabo uradnih mehanizmov poročanja	Globalna	2002, vendar je mogoča uporaba tudi od 1980 do danes	Transparentna pravila kodiranja in kodiranih virov; velik potencial za časovne serije	Omejena informacijska baza; ni neodvisnih virov informacij
Maarseveen in van der Tang (1978) Poe in Keith (2002)	<i>De iure</i> zavezanost držav k spoštovanju ustav	Globalna	Od 18. stoletja do 1970	Transparentna pravila kodiranja; informacije na nivoju držav večinoma lahko dostopne	Kodiranje zahteva veliko dela; jezikovne zapreke

Freedom House	Na standarde oprte lestvice političnih in civilnih svoboščin	Globalna	Od 1972 do danes	Globalna pokritost; dolge časovne serije (od 1972); široka uporaba; vsako leto posodobljene	Pomanjkanje preglednosti pri kodiranju, neznani viri so nepregledni; težave z združevanjem podatkov
Lestvica političnega nasilja	Na standarde oprte lestvice za »pravice osebne integritete«	Globalna	Od 1976 do 1996	Globalna pokritost; dolge časovne serije (1976 – 1996); skupni viri (Amnesty International, US State Department); transparentna pravila kodiranja; robustna zanesljivost kodiranja; eksplicitni nabor človekovih pravic	Odrezana varianca; posodobitve niso pogoste
Lestvica mučenja Hathaway (2002)	Na standarde oprte lestvice za ugotavljanja stopnje mučenja	Globalna	1985 – 1999	Globalna pokritost; dolge časovne serije (1985 – 1999); skupni viri (Amnesty International, US State Department); transparentna pravila kodiranja; robustna zanesljivost kodiranja	Odrezana varianca; posodobitve niso pogoste
Pravice žensk Poe, Wendel-Blunt in Ho (1997)	Na standarde oprte lestvice za ugotavljanje ekonomske in politične enakosti žensk.	Globalna	1994, vendar je mogoča posodobitev	Globalna pokritost; skupni viri (Amnesty International, US State Department); transparentna pravila kodiranja; robustna zanesljivost kodiranja; eksplicitni nabor pravic žensk.	Odrezana varianca; dostopni le za posamezno leto
Pravice delavcev Cingranelli in Tsai (2002)	Na standarde oprte lestvice za serije osnovnih pravic delavcev	Globalna	1981 – 1999	Globalna pokritost; dolge časovne serije (1981 – 1999); skupni viri (Amnesty International, US State Department); transparentna pravila kodiranja; robustna zanesljivost kodiranja; eksplicitni nabor pravic	Odrezana varianca; posodobitve niso pogoste
Ogrožene manjšine Gurr (1993, 2000)	Abstraktne lestvice za kulturno diskriminacijo zoper 285 številčno dominantnim in nedominantnim manjšinam	Globalna	Letni in četrtni podatki za devetdeseta	Globalna pokritost; specifična osredotočenost na pravice manjšin in diskriminacijo	Odrezana varianca; omejene časovne serije; Letni in četrtni podatki za devetdeseta
Amnesty International	Na dogodke oprto ali na nasilje oprto nadzorovanje človekovih pravic	Globalna	1977 do danes, posodobljeni vsako leto	Globalna pokritost; navzkrižno poročanje	Začetna osredotočenost ozka, vendar se je kasneje razširila; nadzorovanje in ne preučevanje
Human Rights Watch	Na dogodke oprto ali na kršitve oprto nadzorovanje človekovih pravic	Globalna	Od 1989 do danes; posodobljeni vsako leto	Globalna pokritost; navzkrižno preverjeno poročanje	
	Na dogodke ali na	Globalna	Od 1985 do danes;	Globalna pokritost; natančno poročanje	Podatkovne zbirke

US Department	State	kršitve oprto nadzorovanje človekovih pravic		posodobljeni vsaki dve leti		sestavlja diplomatsko osebje; osredotočenost zgolj na civilne in politične pravice; sedaj so vključene tudi nekatere socialne in ekonomske pravice; nadzorovanje in ne preučevanje
HURIDOCs		Na dogodke oprto ali na kršitve oprto nadzorovanje kršitev človekovih pravic; standardiziran format poročanja	Globalna uporaba	Vzpostavljeno v 1982; zdaj globalna mreža NGO, ki nadzoruje kršitve človekovih pravic	Orodja za poročanje; vpliva na mnoge NGO	Zapleteno besedišče terminov in kategorij, ki niso takoj dostopne; nadzorovanje in ne preučevanje
FIDH – OMCT		Na dogodke oprto ali na kršitve oprto nadzorovanje zatiranja ali nadlegovanja zaščitnikov človekovih pravic	Globalna	Od 1997 do danes; obnovljeni letno	Globalna pokritost; navzkrižno preverjeno poročanje	Osredotočeno le na zagovornike človekovih pravic, kratke časovne serije, nadzorovanje in ne preučevanje
AAAS »Kršitveni pristop« k preučevanju človekovih pravic		Na dogodke oprti ali na kršitve oprti indikatorji množičnih kršitev	Posamezne države	Odvisno od posamezne države	Poglobljeno beleženje dogodkov; navzkrižno preverjeni viri podatkov; razstavljeni podatki; mogoča praktična aplikacija v primerih mednarodnih sodiščih in Odborih za resnico in spravo	
UNDP UNICEF OHCHR UNFPA UNESCO		Razvojni indikatorji kot indikatorji človekovih pravic	Globalna	Od 1950 do danes	Globalna pokritost; dobre časovne serije; že dostopni	Problemi veljavnosti; razvojni indikatorji niso indikatorji človekovih pravic; osredotočajo se na ekonomske in socialne pravice; razkorak med postopnim uresničevanjem in »kršitvenim« pristopom k preučevanju

5 SKLEP

Človekove pravice zavzemajo v sodobnem političnem in pravnem prostoru pomembno mesto. V zadnjih treh stoletjih so se iz ideje preoblikovale v formalno, nemalokrat pa tudi dejansko dejstvo družbene realnosti. Sprva so bile omejene zgolj na nacionalni prostor posameznih držav, kasneje so privzele regionalne in mednarodne razsežnosti, danes pa jih lahko (bolj ali manj upravičeno) označimo kot »univerzalni civilizacijski standard«, ki varuje posameznika pred samovoljnimi posegi (nad)državne oblasti. Razširila se je tudi vsebina pravic, ki je najprej obsegala le civilne in politične, kasneje pa tudi ekonomske, socialne in kulturne razsežnosti.

Zadnja desetletja so vnesla razvoj in napredek tudi na področju družboslovnega empiričnega preučevanja kršitev in/ali uveljavljanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Osnovna ideja empiričnega preučevanja je utemeljena na domnevi, da je kvalitativnim kategorijam (npr. človekovim pravicam) mogoče določiti ustrezne numerično ali nominalno ovrednotene kvantitativne razsežnosti. Izbran osnovni koncept se sistemizira oziroma natančno opredeli,

določi se kategorije koncepta, postavi ustrezne indikatorje in pridobi podatke, ki služijo vrednotenju merjenih razsežnosti koncepta. Po zaporedju naštetih faz poteka ugotavljanje stopnje kršenja ali spoštovanja človekovih pravic (in drugih pojavov) v določenem času in prostoru. Tak pristop ima v primerjavi s »klasičnim« beleženjem posamičnih dogodkov več prednosti. Mogoče je izračunati gibanje trendov v specifičnem časovnem razponu, prav tako empirični pristop omogoča tudi primerjavo stopnje varstva človekovih pravic v posameznih državah ali regijah.

Kljub obetavnim možnostim, ki jih ponujajo različni empirični pristopi pri preučevanju človekovih pravic, je realno stanje manj zadovoljivo. Večina poizkusov merjenja kršitev ali implementacije pravic je enkratnih oziroma postavljenih v neko časovno točko brez možnosti periodičnega obnavljanja podatkov. Prikazujejo torej zgolj specifično »zamrznjeno« serijo podatkov, ki niso (več) primerni za ugotavljanje gibanja najnovejših trendov. Po drugi strani celo ključne institucije, ki redno spremljajo in beležijo razvoj na področju človekovih pravic, svoje delo nemalokrat opravljajo sporno, kar nakazujeta vsaj dve okoliščini. Metodološka ozadja in postopki so skopo pojasnjeni in pogosto zabrisani, kar onemogoča korekten in natančen preizkus podatkov oziroma teoretičnih pristopov. Prav tako se institucije v veliki (ali celo pretežni) meri financirajo iz državnih virov oziroma iz navidezno nevtrálnih fundacij, za katerimi nemalokrat stojijo vlade zahodni držav. Zaradi teh okoliščin jim nekateri kritiki očitajo prozahodno usmerjenost in pristranskost pri točkovanju ter rangiranju držav.

Kljub pomanjkljivostim pa empirično preučevanje vendarle ponuja možnost preboja v raziskovanju, posledično pa tudi pri varovanju in uveljavljanju človekovih pravic.

6 LITERATURA IN VIRI

- Adcock, R., Collier, D. (2001). Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review*, 95 (3), 529-546.
- Amnesty International www.amnesty.org
- Baehr, P.R. (2000). Controversies in the Current International Human Rights Debate. Članek je dobljen 17.7.2007 na spletu: <http://www.du.edu/humanrights/workingpapers/papers/03-baehr-01-00.pdf>
- Ball, P. (2004). Measurement of Human Rights Violations. Članek je dobljen 23.7.2007 na spletu: <http://www.demog.berkeley.edu/~pball/260/demog-260.2-spring04-v5.pdf>
- Bavcon, L. (1997). Kazenskopravno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Pavčnik, M. Temeljne pravice. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Bell, D.A. (1999). Which Rights are Universal? *Political Theory*, 27 (6), 849-856.
- Benko, V. (2000). Sociologija mednarodnih odnosov. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Bohte, B. (1997). Mednarodno varstvo temeljnih pravic. Pavčnik, M. Temeljne pravice. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Bollen, K.A. (1986). Political Rights and Political Liberties in Nations: An Evaluation of Human Rights Measures, 1950 to 1984. *Human Rights Quarterly*, 8 (4), 567-591.
- Buergenthal, T. (1995). International human rights in a nutshell. St. Paul, West.
- Burgerman, S.D. (1998). Mobilizing Principles: The Role of Transnational Activists in Promoting Human Rights Principles. *Human Rights Quarterly*, 20 (4), 905-923.
- Cerar, M. (1993). Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Cerar, M. (1997). O naravi človekovih pravic in dolžnosti. Pavčnik, M. Temeljne pravice.

Ljubljana, Cankarjeva založba.

- Cerar, M. (2002). Narava in pomen človekovih pravic. Cerar, M. Dokumenti človekovih pravic s uvodnimi pojasnili. Ljubljana, Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni Inštitut.
- Cingranelli, D.L., Richards, D.L. (1999). Respect for Human Rights after the End of the Cold War. *Journal of Peace Research*, 36 (5), 511-534.
- Clark, A.M. (2001). *Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights Norms*. Princeton, Princeton University Press.
- Cohen, J. (2004). Minimalism About Human Rights: The Most We Can Hope For? *The Journal of Political Philosophy*, 12 (2), 190-213.
- De Baets, A. (2001). History of Human Rights. Smelsner, N.J. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral sciences*. Članek je dobljen 15.6.2007 na spletu: <http://wos.izum.si>
- Donnelly, J. (1993). *Universal Human Rights in Theory and Practice*. New York, Cornell University Press.
- Donnelly, J. (1998). *International human rights*. Oxford, Westview Press.
- Donnelly, J. (1998). Human Rights: a new standard of civilization? *International Affairs*, 74 (1), 1-24.
- Flander, B. (2000). Mednarodni mehanizmi in standardi varstva človekovih pravic: posameznik v mednarodnih sistemih varstva človekovih pravic. Lobnikar, B. Raziskovalno delo podiplomskih študentov Slovenije. *Družboslovje in humanistika/ 1. dnevi podiplomskih študentov Slovenije*. 10.11.2000, Ljubljana, Društvo mladih raziskovalcev Slovenije.
- Flander, B. (2004). Pozitivna diskriminacija. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Fraser, E.E. (1994). Reconciling Conceptual and Measurement Problems in the Comparative Study of Human Rights. *International Journal of Comparative Sociology*, 35, 1-18.
- Fraser, E.E. (2004). The Dimensions of Human Rights: A Confirmatory Factor Analysis of Human Rights Provisions. *International Journal of Sociology*, 33 (4), 11-40.
- Human Development Report Office <http://hdr.undp.org>
- Freedom House <http://www.freedomhouse.org>
- Galtung, J. (1996). *Peace by peaceful means*. Oslo, International Peace Research Institute.
- Garonna, P., Balta, E. (2002). Measuring human rights: The challenges for the information society. *Statistical Journal of the United Nations*, 19, 277-294.
- Goodman, R., Jinks, D. (2003). Measuring the Effects of Human Rights Treaties. *European Journal on International Law*, 14, 171-183.
- Grizold, A. (1999). *Evropska varnost*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Guzman, M., Verstappen, B. (2003). What is monitoring. Versoix, Huridocs.
- Hafner-Burton, E.M. (2005). Human Rights in Globalizing World: The Paradox of Empty Promises. *The American Journal of Sociology*, 110 (5), 1373-1412.
- Hathaway, O.A. (2004). Characterizing Measurement Error in Human Rights. Članek je dobljen 10.6.2007 na spletu: <http://wos.izum.si>
- Hribar, T. (1988). Civilna družba, pravna država in človekove pravice. Jambrek, P. *Varstvo človekovih pravic: razprave, eseji in dokumenti*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Indicators for Human Rights Based Approaches to Development in UNDP Programming: A Users's Guide. (2006). Članek je dobljen 15.6.2007 na spletu: <http://www.huridocs.org>
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, Princeton University Press.
- Jambrek, P. (1988). *Mednarodna ureditev*. Jambrek, P. *Varstvo človekovih pravic: razprave, eseji in dokumenti*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Jambrek, P. (1997). Slovensko ustavno sodišče pod okriljem evropskih standardov in mehanizmov za varovanje človekovih pravic. Pavčnik, M. *Temeljne pravice*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

- Kanduč, Z. (2003). Kriminaliteta, človekove pravice in varnost v po(zno)modernem svetu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54 (2), 159-171.
- Kanska, K. (2004). Towards Administrative Human Rights in the EU. Impact of the Charter of Fundamental Rights. *European Law Journal*, 10 (3), 296-326.
- Kaučič, I., Grad, F. (2003). *Ustavna ureditev Slovenije*. Ljubljana, GV založba.
- Krajnc, J. (1997). *Ustavna pritožba kot institut varstva človekovih pravic*. Pavčnik, M. Temeljne pravice. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Landmann, T. (2000). Comparative Politics and Human Rights. *Human Rights Quarterly*, 24 (4), 890-923.
- Landmann, T. (2003). Map Making and Analysis of the Main International Initiatives on Developing Indicators on Democracy and Good Governance. University of Essex, Human Rights Centre, Report for the Statistical Office of the Commission of the European Communities (EUROSTAT). Članek je dobljen 18.7.2007 na spletu: www.oecd.org/dataoecd/0/28/20755719.pdf
- Landmann, T. (2005). The Scope of Human Rights: From Background Concepts to Indicators. Članek je dobljen 18.7.2007 na spletu: www.abo.fi/institut/imr/indicators/background.pdf
- Lukić, D.W. (1997). *Pravica do sodnega varstva civilnih pravic in obveznosti (Evropska konvencija o človekovih pravicah in slovensko pravo)*. Pavčnik, M. Temeljne pravice. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Mitar, M. (2000). *Uvod v metodologijo znanstvenega raziskovanja varnostnih pojavov: splošni del*. Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Mitar, M. (2005). *Teoretska in metodološka primerjava izbranih pristopov za ocenjevanje varnosti sodobne družbe*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Pavčnik, M. (1988). *Konflikt pravic*. Jambrek, P. Varstvo človekovih pravic: razprave, eseji in dokumenti. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Peace of Westphalia www.wikipedia.org
- Perenič, A. (1988). *Zgodovinski razvoj človekovih pravic*. Jambrek, P. Varstvo človekovih pravic: razprave, eseji in dokumenti. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Perenič, A. (2002). *Svet Evrope in človekove pravice*. Cerar, M. Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Ljubljana, Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni Inštitut.
- Petrič, E. (1984). *Pravica do samoodločbe*. Maribor, Založba Obzorja.
- Poe, S., Tate, C. (1994). Repression of Human Rights to Personal Integrity in the 1980s: A Global Analysis. *American Political Science Review*, 88, 853-872.
- Robertson, A.H. (1994). *Human Rights in Europe*. New York, Manchester University Press.
- Rotfeld, A.D., Symonides, J. (1998). *Peace, security and conflict prevention: SIPRI-UNESCO handbook*. New York, Oxford University Press.
- Rovšek, J. (2002). *Neformalni mehanizmi varstva človekovih pravic – ombudsmani in varuh človekovih pravic*. Cerar, M. Dokumenti človekovih pravic s uvodnimi pojasnili. Ljubljana, Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni Inštitut.
- Simič, V. (1997). *Temeljne pravice kot pravnocivilizacijska dediščina*. Pavčnik, M. Temeljne pravice. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Sjuren, H. (2004). Changes to European Security in a Communicative Perspective. *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*, 39 (2), 107-128.
- Šabič, Z., Roter, M. (2002). *OZN in ohranjanje mednarodnega miru in varnosti: razvoj varstva človekovih pravic*. Cerar, M. Dokumenti o človekovih pravicah s uvodnimi pojasnili. Ljubljana, Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni Inštitut.
- Turk, B. (2004). *Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih*. Ljubljana, Legalia – Društvo za razvoj prava in pravno pomoč državljanom.

- United Nations Statistics Division <http://unstats.un.org>
- Vukadinovič, R. (1977). Evropska varnost in sodelovanje. Ljubljana, Delavska enotnost.
- Zagorac, D. (2002). Mednarodne nevladne organizacije in nastanek norm človekovih pravic.
- Cerar, M. Dokumenti človekovih pravic s uvodnimi pojasnili. Ljubljana, Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni Inštitut.

O avtorju

Matjaž Drev, uni.dipl.var., podiplomski študent na Fakulteti za družbene vede, demonstrator na Fakulteti za varnostne vede.